

Ekstremistik Matnlar Lingvistik Ekspertizasining Obyekti Va Predmeti Sifatida

Kurbonmuratov Abror Abdurashidovich

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat til va adabiyoti universiteti doktoranti

ANNATATSIYA

Lingvistik ekspertiza sud-ekspertizasining bir tarmog'ini sifatida faoliyat yuritib, turli konfliktli matnlarga izoh berish va sharhlash, mavhumliklarga oydinlik kiritish funksiyasini bajaradi. Albatta, lingvistik ekspertizaning vazifasini faqat shu bilangina chegaralab bo'lmaydi. Jahon olimlari tomonidan lingvistik ekspertizaning tarkibiy qismlari yuridik va tilshunoslik nuqtayi nazaridan turlicha asoslanadi. Ushbu maqolada bular haqida ma'lumot berib o'tilgan.

KALIT SO'ZLAR: Lingvistika, ekspertiza, matn, ekstremistik matn, lingvostatistika, transkripsiya.

Biz bilamizki, Tilshunoslik „Lingvistika“ — til haqidagi, uning ijtimoiy tabiati, vazifasi, ichki tuzilishi, tasnifi, muayyan tillarning amal qilish (faoliyat) qonunlari, tarixiy taraqqiyoti haqidagi fandir. Maqsadi va vazifasiga ko'ra, tilshunoslikning bir nechta yo'nalishlari (sohalari) bor: umumiy tilshunoslik — tilni umuman insonga xos hodisa sifatida o'rganuvchi, asosiy vazifasi dunyo tillariga xos eng umumiy belgi-xususiyatlarni aniqlash va yoritish bo'lgan soha; xususiy tilshunoslik— ayrim bir til belgi-xususiyatlarini o'rganuvchi soha; amaliy tilshunoslik — tildan foydalanish bilan aloqador amaliy masalalarni (eksperimental fonetika, leksikografiya, lingvostatistika, transkripsiya, transliteratsiya va boshqalar) hal qilish metodlarini ishlab chiquvchi yo'nalish; matematik lingvistika, strukturaviy tilshunoslik, qiyosiy-tarixiy tilshunoslik va boshqa paralingvistika, etnolingvistika, psixolingvistika, sotsiolingvistika kabi sohalar so'zlovchi (shaxs)ning jamiyatdagi faoliyati bilan aloqador til xususiyatlarini o'rganadi. Hamda ekstremistik matnlarda lingvistik ekspertizalar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Fuqarolik jamiyati rivojlanishining zamonaviy voqeligining hodisasi sifatida ekstremizmga qarshi kurashish dunyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ekstremizm ijtimoiy hodisa sifatida irqiy, milliy yoki diniy adovatni qo'zg'atish, shaxsning milliy qadr-qimmatini kamsitish kabi ekstremistik faoliyat shakllarining ko'payishi tendentsiyasi bilan tavsiflanadi; fuqarolarning dinga, ijtimoiy, irqiy, milliy yoki tilga mansubligiga bo'lgan munosabatidan kelib chiqib, ularning eksklyuzivligi, ustunligi yoki pastligini targ'ib qilish; bu harakatlarni amalga oshirish uchun ommaviy chaqiriqlar. Ekstremizm nafaqat millatlararo va konfessiyalararo mafkuraviy nizolar, balki ommaviy tartibsizliklar, g'oyaviy, siyosiy, irqiy, milliy sabablarga ko'ra yoki diniy adovat yoki adovat, shu jumladan har qanday ijtimoiy guruhga qarshi sodir etilgan bezorilik va vandalizm harakatlari, shuningdek fuqarolarning ijtimoiy, irqiy, milliy, diniy yoki lingvistik mansublik. Og'zaki ekstremizmning namoyon bo'lishi holatlarida sud dalillari qiymatiga ega bo'lgan faktlarni aniqlashda maxsus lingvistik bilimlarning roli to'g'risida ilmiy adabiyotlar juda tarqoq, to'liq emas, uslubiy va uslubiy jihatdan qarama-qarshidir.

Lingvistik ekspertiza (lotincha ekhraish – tajribali) – turli mazmundagi matnlarni izohlash (tushunish, izohlash) va atributi (u yoki bu mansublikni belgilash) bilan bog'liq bahsli masalalar va kelishmovchiliklarni hal qilish maqsadida tilshunoslar tomonidan olib boriladigan tadqiqot. Lingvistik ekspertiza ta'limoti amaliy tilshunoslikning bir bo'limi bo'lib, unda lingvistik ekspertizaning nazariy asoslari shakllantiriladi va uni

amalga oshirish usullari ishlab chiqiladi. Rus tilining izohli lug'atida S.I. Ozhegova, N.Yu. Shvetsiyada "ekstremizm" tushunchasi ekstremizm va chora-tadbirlarga sodiqlik sifatida ta'riflanadi, bunda sodiqlik kimgadir yoki biror narsaga sadoqatni anglatadi. Lingvistik ekspertizani amalga oshirishda induksiya va deduksiya ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yuridik tilshunoslikda sud ekspertizasi ishlab chiqarish uchun quyidagi usullar ajratiladi.

Lingvistik ekspertiza:

- Komponentlarni tahlil qilish usuli;
- Kontekstli tahlil usuli;
- Stilistik tahlil usuli;
- Kadrlarni tahlil qilish usuli;
- Mantiqiy va grammatik tahlil usuli;
- Auditorlik tahlili usuli;
- Kontekstni tahlil qilish usuli;
- Nutqni tahlil qilish usuli;
- Lingvistik eksperiment usuli.

Ekstremizm tushunchasi e'tiqod va tushunchalar to'plamini o'z ichiga oladi, ularga kirish kerak tanqidiy. Shunday qilib, joriy tadqiqot tanqidiy stilistik yondashuvni qo'llash orqali o'z yo'lini topadi. Ushbu yondashuv doirasidagi ish shakl-funksiya munosabatlaridan tashqari tahlilni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, u yerda ichki mafkuraning kalitini ochish uchun birgalikda ishlashi mumkin bo'lgan bir nechta tahlil vositalaridir har bir matn. Har bir ekstraktni tahlil qilgandan so'ng, bir nechta vosita hamkorlik qilishi aniq bo'ldi fosh qilgani uchun ekstremizmni. Ushbu kontseptsiyani aks ettiruvchi lingvistik tanlovlar yoki vositalar orqali ochib beriladi. Bu kontseptsiyaning zo'ravonlik, kurash, g'ayritabiiylik, nafrat, murakkab va ziddiyatli tabiati. Hammasi bular makon va vaqtni ifodalovchi ta'sirlar, taxminlar, gipotezalar bilan tan olinadi. Harakat, hodisa va holatlarni ifodalash, tenglashtirish va qarama-qarshilik, inkor qilish va nomlash jarayonlari.

Og'zaki va yozma matnni protsessual tartibga solinadigan lingvistik tadqiqot sifatida, hal qilinishi tilshunoslik va sud nutqi fanida maxsus bilimlarni talab qiladigan masalalar bo'yicha fikr bildirish bilan yakunlanadi. Katta tushuntirish lug'atida "ekstremizm" jamiyatdagi mavjud muammolarni hal qilish uchun jamiyatning bir qismiga nisbatan zo'ravonlik qo'llash, shuningdek, ijtimoiy zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi yoki oqlaydigan, jamiyatning istalgan qismiga qarshi tajovuzkor harakatlarga chaqiruvchi g'oyaviy asosli bayonotlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gomon T.V. Research of documents with a deformed internal structure: dis. Cand. Legal Sciences. – M., 1990.
2. Goroshko E.I. Forensic and author's classification expertise: the problem of Establishing the gender of the document's author // Theory and practice of ship's Expertise and criminalistics: zb. Sci.-pract. Materials of conf. – Kharkiv: Law, 2003.
3. Oshchepkov E.S. Identification of the gender of the author according to the Written text (lexical and grammatical aspect): dis. ... cand. Philol. Sciences. – M., 2003. 140 p.

4. Кара-Мурза Е.С. Лингвистическая экспертиза как процедура политической лингвистики / Е.С. Кара-Мурза // Политическая лингвистика. – 2009. -№ 1 (27). – С. 47-71.
5. Методические рекомендации «Об использовании специальных познаний по делам и материалам о возбуждении национальной, расовой или религиозной вражды». НИИ проблем укрепления законности и правопорядка Генеральной прокуратуры Российской Федерации № 27-19-19 от 29 июня 1999.
6. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.
7. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка – М., 2004.
8. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. – М.: Норма, 2006. – 256 с.